

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

В статті досліджено теоретичні аспекти продовольчої безпеки на рівні теоретичних дефініцій. Проаналізовано різні точки зору та сформульоване власне визначення продовольчої безпеки. Досліджено економічну і соціальну складові продовольчої безпеки.

В статье исследованы теоретические аспекты продовольственной безопасности на уровне теоретических дефиниций. Проанализированы разные точки зрения и сформулировано собственное определение продовольственной безопасности. Исследовано экономическую и социальную составляющие продовольственной безопасности.

In the article are researched the aspects of the food safety on the level of theoretic definitions. Are analyzed different points of view and is formulated the definition of the food safety. Is studied the economic and social components of the food safety.

Ключові слова: продовольча безпека, агропромисловий комплекс, продовольство, споживчий ринок, продукти харчування, сільськогосподарський виробник.

Продовольча безпека будь-якої держави є однією з вирішальних і невід'ємних частин добробуту та основним вектором національної безпеки країни. Це не тільки гарантований доступ населення до продовольства, але й здатність держави забезпечити продуктами харчування поточні та нагальні потреби за рахунок власних сільськогосподарських ресурсів.

Проблема забезпечення продовольчої безпеки населення стала предметом активного розгляду не тільки на теоретичному рівні, але й світовим співтовариством у зв'язку із соціально-економічними процесами в країнах, що розвиваються.

На актуальність проблеми продовольчої безпеки вказують теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема, праці В.Я.Амбросова, Ю.Д.Білика, В.І.Бойка, П.П.Борщевського, В.І.Власова, В.П.Галушка, Д.П.Доманчука, З.І.Ільїної, С.М.Кваші, І.І.Лукінова, В.В.Маслакова, В.М.Олійника, Б.Й.Пасхавера, Е.Е.Румянцевої, П.Т.Саблука, І.Н.Топіхи, В.О.Точиліна, В.М.Трегобчука, А.А.Фесини, М.Й.Хорунжого, Л.М.Худолій, Г.В. Черевка, О.І.Гойчук та інших вчених-економістів.

Не зменшуючи значення праць, присвячених проблемі дослідження продовольчої безпеки, необхідно зазначити, що багато теоретичних питань є ще нерозв'язаними, залишаються дискусійними, а в низці випадків і не поставлені.

Завдання дослідження полягають у комплексному вивченні теоретичних аспектів продовольчої безпеки, пов'язаних з визначенням її економічної та соціальної сутності, дослідженні рівнів управління в сучасних умовах.

Проблема продовольчої безпеки недостатньо розв'язана навіть на рівні

теоретичних дефініцій.

Продовольча безпека, перш за все, є важливим складовим елементом національної державної безпеки і в цій якості характеризує економічну стійкість і політичну незалежність існуючої системи, її здатність забезпечувати первинні потреби своїх громадян без втрат національно-державних інтересів [1, с.5].

Так, О.І. Гойчук національну продовольчу безпеку пропонує розглядати в широкому розумінні - як стан економіки, а у більш вузькому значенні - як гарантовану здатність держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників [3, с.28].

Чіткіше сформулювали поняття продовольчої безпеки держави В. Осипов та Г. Маховикова: продовольча безпека - це забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави забезпечити потреби населення продуктами харчування (незалежно від зовнішніх і внутрішніх загроз) в обсягах, якості й асортименті, що відповідають прийнятим стандартам і нормативам [6].

Так, група білоруських економістів запропонувала таке визначення: «Продовольча безпека – це забезпеченість продовольчими ресурсами, потенціалом та гарантіями, здатність держави незалежно від зовнішніх і внутрішніх умов чи загроз задовольняти потреби населення країни в цілому і кожного громадянина зокрема продуктами харчування в обсягах, якості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особи, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення» [2, с.17].

На наш погляд, це визначення варто вважати найбільш повним, виділивши в ньому два суттєвих моменти:

- ✓ продовольча безпека держави залежить від того, наскільки вона може себе забезпечити необхідною кількістю продовольства;
- ✓ включає питання якості продукції та можливість споживчого вибору, тобто продовольча безпека – це ще і гарантія повноцінної різноманітності харчування людей на рівні фізіологічних норм.

Проведений аналіз теоретичних підходів дав змогу визначити, що поняття продовольчої безпеки складається з двох основних елементів:

1. Рівня продовольчого самозабезпечення, включаючи наявність страхових запасів, що забезпечує стабільність держави від коливань на світовому ринку та змін погодних умов.
2. Доступність продовольства для всіх верств населення, в тому числі і для найбільш вразливих, оскільки продовольство, на відміну від багатьох інших

форм та об'єктів споживання, є найважливішим і невід'ємним фактором виживання та існування населення.

Продовольча безпека розглядається в економічній літературі з точки зору її соціальної та економічної сутності. До економічної слід віднести великі витрати суспільної праці на виробництво продуктів харчування. Так, в економічно розвинених країнах третина всього працюючого населення зайнята у сфері виробництва продуктів харчування, а в країнах, що розвиваються – понад 90% [4].

Що стосується соціального аспекту продовольчої проблеми, то він полягає в забезпеченні всіх верств населення продуктами харчування на досить однопорядковому рівні хоча б у кількісному, калорійному вимірі. Тобто продовольча проблема зумовлюється не тільки недостатнім виробництвом продуктів харчування, а й нерівномірним розподілом доходів серед різних соціальних прошарків громадян цінами на продукти харчування, що призводить до недоїдання та нераціонального харчування. Це, насамперед, стосується найменш захищених категорій населення - дітей, пенсіонерів, інвалідів. Отже, можна зробити висновок, що продовольча проблема також є наслідком недосконалої соціально-економічної побудови і розвитку суспільства.

Економічна сутність продовольчої безпеки проявляється у двох аспектах:

1) у можливості захисту внутрішнього ринку від необґрунтованих імпорتنих поставок продовольчих товарів і підтримки економічного становища власних агровиробників;

2) у можливості зниження економічної залежності відповідної території або держави від інших країн.

Основна теоретична проблема полягає в тому, що, по-перше, сільське господарство як галузь не є фінансово самодостатньою і у всіх країнах світу залишається дотаційною, а по-друге, в тому, що ринкові механізми (попит, пропозиція, ціна) можуть саморегулюватися лише в певних межах, з виходом за які настає різка та непропорційна зміна цін, найчастіше всього у вигляді інфляції.

Отже, сільськогосподарське виробництво та ринок продовольства - це складні системи, які не працюють в автоматизованому режимі ринку, вимагають детального і значного державного регулювання та фінансової підтримки.

Питання теоретичної невизначеності також полягають в існуванні різних рівнів управління, які забезпечують розв'язання проблем продовольчої безпеки.

Таблиця 1

Рівні продовольчої безпеки [5, с.23]

Рівень	Суб'єкт, що розв'язує проблему	Функції суб'єкта
--------	--------------------------------	------------------

ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА

Глобальний	ООН, спеціалізовані органи (ФАО, ВТО, Комітет продовольчої безпеки, Всесвітній банк та інші)	Сприяння стабільному економічному розвитку, довгострокові програми боротьби з голодом, створення запасів продовольства
Субрегіональний	Міжрегіональні утворення з відповідними органами, форуми	Сприяння стабільному економічному розвитку, покращення якісних параметрів продовольства
Міждержавний (міжнаціональний)	Регіональні об'єднання і відповідні органи управління (наприклад, ЄС)	Солідарна поведінка шляхом заключення угод по торгівлі, цінах, стандартизації
Державний	Уряди, законодавчі органи	Створення законодавчої, нормативно-правової і ресурсної бази для забезпечення продовольчої безпеки, формування відповідних фондів та резервів. Визначення напрямків підвищення параметрів якості продовольства
Місцевий	Територіальні органи управління (район, область)	Створення умов для створення доходів у домашніх господарствах. Забезпечення продуктами і контроль якості
Групи населення	Домашні господарства за групами доходів	Досягнення рівня доходів, що забезпечують раціональне споживання
Сімейний	Домашні господарства	Покупка та використання продуктів харчування

За матеріалами таблиці видно, що кожний рівень управління має своїх суб'єктів з конкретними функціями, які взаємопов'язані та взаємозалежні між собою. Однак незважаючи на те, що проблема розв'язується на всіх рівнях, гарантувати продовольчу безпеку повною мірою може лише держава.

У цілому слід зазначити, що рівень забезпечення продовольчої безпеки країни визначається такими основними чинниками: потенціалом агропромислового комплексу України та споживчим потенціалом населення (що на пряму залежить від доходів населення). Зважаючи на це, можна зробити висновок, що збільшення показника рівня продовольчої безпеки було зумовлене переважно зростанням доходів населення при незначних змінах обсягів загального виробництва продукції сільського господарства (за підсумками 2008 року скорочення становило 0,3%) та харчової промисловості (зростання на 5,5% відповідно).

Список використаних джерел:

1. Бабенко А.А. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах реформування і регулювання аграрного сектора економіки: Автореф. дис.канд. екон. наук; Луганський національний аграрний ун-т. – Луганськ, 2005. – 24 с.
2. Бекенов С.С. Продовольственная безопасность – как составляющая экономической безопасности // Вестник КРСУ. – 2004. – №2. – С.16-22.
3. Гойчук О.І. Продовольча безпека. – Житомир: Полісся, 2004. – 347с.
4. Доклад о мировом развитии 2008. Сельское хозяйство на службе развития. Обзор. / Международный банк реконструкции и развития / Всемирный банк. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – www.worldbank.org.
5. Ильина З.М. Продовольственная безопасность: тенденции и перспективы // Беларуская Думка. – 2009. – №3. – С.22-31.
6. Осипов В. Е., Маховикова Г. А. Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – www.rustrana.ru/article.php?nid=13867.